

Sosiaali- ja terveysministeriö

Lausuntopalvelu

AI FI 39/2022
10.1.2023

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

AMNESTY INTERNATIONAL SUOMEN OSASTO

Hietaniemenkatu 7 A
00100 Helsinki
P: 09 8562 0600
E: amnesty@amnesty.fi
W: amnesty.fi

Amnestyn lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi tasa-arvolain muuttamisesta varhaiskasvatuksen tasa-arvosuunnittelun osalta, VN/796/2020

Amnesty International on maailman suurin ihmisoikeusjärjestö, jonka toiminta perustuu yksittäisten ihmisten tuelle. Tukijoita on 10 miljoonaa, 150 maassa eri puolilla maailmaa. Amnesty on poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton. Amnesty työskentelee kansainvälisesti ja Suomessa ihmisoikeuksien edistämiseksi.

Amnesty International Suomen osasto kiittää mahdollisuudesta lausua tasa-arvolain osittaisuudistusta koskevasta mietinnöstä. Lausunrossamme keskitymme kommentoimaan mietinnössä esitettyjä ehdotuksia yleisellä tasolla.

Velvollisuus edistää tasa-arvoa varhaiskasvatuksessa

Amnesty kannattaa esitystä tasa-arvosuunnitteluvollisuuden ja tasa-arvon edistämisen velvollisuuden laajentamisesta koskemaan varhaiskasvatuksen järjestäjiä ja palveluntuottajia.

Hallitusohjelmassa on linjattu, että tasa-arvosuunnittelu laajenee varhaiskasvatukseen. Myös yhdenvertaisuussuunnittelun on esitetty laajentuvan varhaiskasvatukseen. Ehdotus toteuttaa hallitusohjelman kirjausta ja vahvistaa lapsen oikeuksien sopimuksen turvaamien oikeuksien toteutumista, erityisesti syrjimättömyyttä, lapsen edun ensisijaisuutta ja osallisuutta. Tasa-arvosuunnittelulla vaikutetaan varhaiskasvatuksen pedagogiikkaan, vuorovaikutukseen, toimintakulttuuriin ja -tapoihin — se edistää pitkällä tähtäimellä vahvasti sitä, että lapsi tunnistaa oikeutensa ja oppii kohtaamaan toiset nyt ja tulevaisuudessa yhdenvertaisesti, ilman syrjiviä oletuksia. Lapset myös oppivat puuttumaan syrjintään sitä kohdatessaan.

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskasvatus — ja laajempi ihmisoikeuskasvatus — on aloitettava jo varhaislapsuudessa, jotta lapsen oikeus syrjimättömyyteen toteutuisi. Syrjintää koskeva tutkimustieto puoltaa tätä laajentamista. Kouluterveyskyselyn 2019¹ mukaan sateenkaarilapset ja -nuoret kokevat muita enemmän yksinäisyyttä, osattomuutta sekä mielenterveysongelmia ja väkivaltaa. Kouluterveyskyselyn 2021² mukaan 10,1 % perusopetuksen alemmilla luokilla olleista tytöistä ja 6,3 % pojista oli kokenut seksuaalista kommentointia, ehdottelua tai viestittelyä viimeisen vuoden aikana. Yläkoulussa ja toisella asteella seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua vuoden aikana oli kokenut jo

¹ THL (2020) Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi : Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019, <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-580-3>

² THL (2021) Kouluterveyskysely, perusopetuksen 4. ja 5. luokan oppilaat. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk4/fact_ktk_ktk4?row=measure-187214.187201.200484.200424.200261.199810.199717.200285.200353.200369.200132.199574.200227.199888.199373.200532.199681.199701.200141.199473.199691.200496.200488.199777.199289.&column=area1-600836.&column=time-403056.601069.&column=gender-143993&fo=1#

THL (2021) Kouluterveyskysely, perusopetuksen 8. ja 9. Luokan, lukion ja ammatillisen oppilaitoksen oppilaat, https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk1/fact_ktk_ktk1?row=measure-200199.199868.199833.199810.199700.199373.200408.200555.199847.403086.199596.199627.200461.200496.199777.199490.200055.199369.199256.403332.403358.403182.199996.200593.199867.403025.402981.199409.402943.199579.199640.200237.199514.403087.403062.403449.403577.403351.&column=area1-600836.&column=time-403056.601069.&column=stage_of_stady-161293.161123.161219.&column=gender-143993.&fo=1#

joka kolmas nuori. Sukupuoli voi määrittää myös rasismikokemuksia³ ja etnisiin, uskonnollisiin ja kielivähemmistöihin kuuluvat lapset voivat kokea toiseuttamista heidän taustaansa liitettyjen sukupuolten eriarvoisuutta korostavien oletusten kautta⁴. Syrjinnälle saattavat altistua myös esimerkiksi sateenkaariperheiden lapset.

Tasa-arvosuunnitteluelvoitteen myötä – yhdessä yhdenvertaisuussuunnittelun kanssa – varhaiskasvatuksen henkilökunnan mahdollisuudet ottaa erilaisten lasten tilanteet huomioon paranisivat. Tasa-arvosuunnittelu kiinnittäisi henkilökunnan huomion aktiiviseen tasa-arvon edistämiseen ja toteuttamiseen.

Suunnitelmat on laadittava prosessimuotoisessa yhteistyössä henkilöstön kanssa — kertaluonteinen yhteinen keskustelutilaisuus ei ole riittävä. Suunnitelmien laatimisen ja toteuttamisen vaatimat resurssit on varmistettava, myös henkilöstön jatkuvan koulutuksen osalta. Lakiin kirjattu velvoite vahvistaa varhaiskasvatuksen järjestäjien ja palveluntuottajien tietoisuutta omasta vastuustaan. Vastuun kantaminen edellyttää systemaattista koulutusta häirinnästä ja tasa-arvolain velvoitteista. Koulutus olisi nivottava osaksi peruskoulutusta, täydennyskoulutusta ja yksiköiden omaa koulutusta.

Suunnittelussa ja koulutuksessa on tärkeää keskittyä sukupuolen moninaisuuden käsittelyyn. Jokaisella lapsella on oikeus tulla nähdyksi omana itsenään yhdenvertaisesti. Suunnittelussa ja henkilöstön koulutuksessa sukupuolistereotyyppioita ja haitallisia normeja on purettava tavalla, joka edistää sukupuolen moninaisuuden laajempaa ymmärtämistä.

Tasa-arvosuunnitelmien toteutumisen arviointi ja seuranta

Amnesty kannattaa mietinnön ehdotusta siitä, että kunta olisi vastuussa yhteisten tasa-arvosuunnitelmien laatimisesta yhteistyössä keskeisten toimijoiden kanssa. Tärkeämpää, kuin se ovatko suunnitelmat yhteisiä vai toimipaikkakohtaisia on niihin sitoutuminen, riittävän tasa-arvoosaamisen takaaminen ja toimeenpanon seuranta. Kunnan vastuulla on seurata prosessia näiden kolmen osatekijän osalta tasa-arvosuunnitelmien laatimisen jälkeen. Lähtökohtana on oltava lapsen subjektiivinen oikeus syrjimättömyyteen ja osallisuuteen ja niiden toteutuminen tulee taata riippumatta siitä minkä tahon järjestämään varhaiskasvatukseen lapsi osallistuu.

Tasa-arvosuunnitelmien toteutumisen arviointi ja seuranta on kirjoitettava osaksi suunnitelmia. Vähintään parin vuoden välein tapahtuva päivitys on osaltaan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusymmärryksen syventämistä ja seurantaa.

Lasten ja perheiden kuulemisten osalta on varmistettava, että kuulemistilanteet toteutetaan niin, että kaikilla, myös haavoittuvammassa asemassa olevilla, on mahdollisuus osallistua. On huomioitava esimerkiksi tarve tulkkaukseen ja eri menetelmin tapahtuvan kommunikoinnin mahdollisuus.

Suunnittelu on konkreettinen tapa edistää tasa-arvoa. Suunnittelu tuo mukanaan paremmat työkalut syrjintään puuttumiseksi myös varhaiskasvatuksen piirissä. Ymmärrys siitä, mitä tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat, niiden edistämisestä ja syrjintään puuttumisesta koko yhteiskunnan tasolla juurevoituu. Tasa-arvosuunnitelmien kautta opetukseen osallistuvat — ja heidän huoltajansa — saavat tietoa siitä, että opetuksen järjestäjillä ja palveluntuottajilla on lain määräämä velvollisuus puuttua häirintään ja syrjintään. Tämä luo turvallisuutta oppimisympäristöön ja oletettavasti madaltaa raportointikynnystä.

³ s. 103, Rastas, Anna (2007) Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi, Tampere University Press, <https://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-6964-0>

⁴ s. 43, Lappalainen, Sirpa (2006) Kansallisuus, etnisyyt ja sukupuoli lasten välisissä suhteissa ja esiopetuksen käytännöissä, Helsingin yliopisto, <http://urn.fi/URN:ISBN:952-10-2671-5>

Tasa-arvosuunnitelmien yhteys yhdenvertaisuussuunnitelmiin

On erittäin tärkeää, että käynnissä oleva tasa-arvolain muutos on linjassa yhdenvertaisuuslain muutoksen kanssa niin sisällöllisesti kuin muodoltaan. Esimerkiksi suunnitelmien päivittämistähti ja lasten kuuleminen on hyvä määritellä molemmissa esityksissä yhdenmukaisiksi.

Vaikka ehdotukset ovat ihmisoikeusnäkökulmasta kannatettavia, kokonaisuutta ajatellen lainsäädäntömuutoksia edistetään eri hallinnonaloilla epätahtisesti, mikä ei syvennä ymmärrystä ihmisten yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon eri näkökulmista ja toisiinsa risteävästi vaikuttavia tekijöitä. Syrjinnän vastaista lainsäädäntöä tulisi kehittää kokonaisuutena ja tasatahtisesti. Lait eroavat nykyisellään toisistaan muun muassa viranomaisten suunnittelu- ja edistämismelvoitteiden osalta, mikä aiheuttaa epäselvyyttä toimeenpanoon. Sukupuolivähemmistöjen aseman edistämismelvoite tasa-arvolaisissa on muita heikompi. Amnestyn näkemys on, että syrjinnän vastaisen lainsäädännön on oltava selkeä myös niissä tilanteissa, joissa kyse on risteävästä ja moniperusteisesta syrjinnästä, ja jossa sukupuoli on yksi syrjintäperusteista.

Kunnioitavasti,

Niina Laajapuro

Ihmisoikeustyön johtaja

Amnesty International Suomen osasto

Lisätietoja:

Emma Åman, Ihmisoikeuskasvatuksen asiantuntija

emma.aman@amnesty.fi